

Kogude kujundamise arengukava

versioon 0.1

14.12.2018

1. Valdkonna praegune olukord

Valdkonna arengut iseloomustavate oluliste näitajate seis 2018. a lõpus.

Tegevus	Mõõdik	Näitaja 2017	Eesmärk 2018
Laekunud trükifailide osakaal trükiste säilituseks emplarist	%	Raamatud 99%, ajakirjad 85%, ajalehed 90%, jätkväljaanded 47%, kaardid 72%, noodid 93%	Kokku 95%
Rahvusraamatukogu digitaalkogude osakaal Eesti rahvusbibliograafia andmebaasi alusel	%	Kokku 10% nimetuste arvust: raamatud 7%, perioodika 21%	Kokku 15% nimetuste arvust
Eesti veebi suuremahuline arhiveerimine	sagedus	1 kord aastas	1 kord aastas
Õiguskirjanduse osakaal sotsiaalteadustes	%	28%	25%
Kunstikirjanduse osakaal humanitaarteadustes	%	25%	20%
Välismaiste e-raamatute hankimine	%	19%	20%
Jooksvalt ja retrospektiivselt RBs registreeritavate väljaannete suhtarv	%	89%	90%
Komplekteerimiseelarve osakaal RRI eelarvest	%	6,5%	5,7%

2014. aastal RRI nõukogu kinnitatud kogude kujundamise ja säilitamise tegevuskava 2018. aastani eesmärgid said valdavalt täidetud. Uus säilituseks emplari seadus tagab Eesti väljaannete trükifailide ja võrguväljaannete regulaarse laekumise digitaalarhiivi. Seaduse täitmise toetamiseks on uute infosüsteemidena loodud Kirjastajaportaal ja DIGARi Eesti artiklite kasutuskeskkond. Digitaalsena on kättesaadavaks tehtud 21% Eesti perioodilistest väljaannetest ja 7% raamatutest.

2015. aastal alustati Eesti veebilehtede suuremahulist kogumist (domeenil .ee jt tippdomeenidel vabalt kättesaadav Eesti veebisisu) sagedusega üks kord aastas. Salvustustööde haldamiseks loodi infosüsteem Krool. Paralleelselt jätkub veebilehtede valikuline kogumine koostöös veebiarhiivi nõukoja ning RRI parlamendiinfo keskusega. Olulisemate võrguväljaannete komplekteerimisse kaasatakse RRI referente.

Internet Archive'i 1996-2013 arhiveeritud Eesti võrguväljaannete järelkomplekteerimine ei teostunud plaanitud kujul, sest organisatsioon otsustas arhiveeritud veebisisu faile enam mitte väljastada. Hankida õnnestus 1996-2014 arhiveeritud domeeniga .ee Eesti veebilehtede nimekiri ning arhiivobjektide metaandmefailid.

Rahvusteadusi toetavaid komplekteerimispõhimõtteid järgides on korrigeeritud Rahvusraamatukogu komplekteerimisvaldkondi, saavutades õigus- ja kunstikirjanduse kogu eelisarendamisel osakaaluks vastavalt 28% sotsiaalteadustes ja 25% humanitaarteadustes. Välismaiste e-raamatute hankimissummat on suurendatud 19%ni välisraamatute komplekteerimissummast ning e-raamatute hankimisel lähtutakse kasutajakesksest komplekteerimisest. E-kogude eelisarendamise tõttu on trükiperioodika tellimine suures osas asendunud juurdepääsuga kaugkasutatavaile väljaannetele.

Kogude kujundamise arengukava

Kinnitatud peadirektori 14. detsembri 2018. a käskkirjaga nr 42

Vahetamine on asendatud tõhusama komplekteerimisviisi, kasutajaile vajalike väljaannete ostuga. Komplekteerimiseelarvet kasutatakse 32% ulatuses rahvusteavikute, 14% humanitaarteaduste, 40% sotsiaalteaduste ja 14% üldandmebaaside kogude kujundamiseks. Dekomplekteerimisel on lõpetatud oluline etapp nõukogude perioodil komplekteeritud venekeelsete raamatute kogudest kustutamisega.

2. Toetatavad strateegia eesmärgid

Kogude arendamise arengukava eesmärgid tulenevad *Rahvusraamatukogu strateegia 2019-2021* kahe fookuse eesmärkidest:

- Fookus I – Humanitaarraamatukogu arendamine: RRI unikaalsete kogude ja teenuste kaudu rikastame ja toetame Eesti haridust, teadust ja loometegevust.
- Fookus III - Parlamendiraamatukogust riigiraamatukoguks: arendame sotsiaalteaduste raamatukogu, et pakkuda kvaliteetset infoteenust Riigikogule, riigi- ja avalikule sektorile.

Rahvusraamatukogu kogude arendamisel lähtutakse järgnevaist regulatsioonidest ja juhendmaterjalidest:

- Eesti Rahvusraamatukogu seadus;
- Säilituseksemplari seadus;
- Kogude arenduse ja säilitusnõukogu protokollid;
- Teavikute komplekteerimise juhend ja selle lisad;
- Digitaalarhiivi põhimäärus ning loomise alused;
- Eesti veebiarhiivi põhimäärus ja valikupõhimõtted.

3. Valdkonna arengu eesmärgid

Valdkonna arendamisel keskendume säilituseksemplaride kogu täielikkuse tagamisele ning humanitaar- ja parlamendiraamatukogu kasutajate vajadustele vastavate Eesti ja välismaiste e-kogude kujundamisele.

Kogude kujundamise üldpõhimõtted:

1. **Kujundame humanitaarraamatukogu ning sotsiaalia ja parlamendiraamatukogu kasutajate vajadustele vastava ja pidevalt täieneva infokandjate kogu.** Teavikute komplekteerimise juhend ja komplekteerimiseelarve peavad toetama humanitaarraamatukogu ning sotsiaalia ja parlamendiraamatukogu kogu kujundamist. Teeme tihedat ja koordineeritud koostööd teadusraamatukogudega, välistamaks dubleerimise välisteavikute kogu kujundamisel. Arendame referentide koostöövõrgustikku, suurendamaks teavikute ja andmebaaside komplekteerimisel välisekspertide abi kasutamist. Suurendame referendi rolli ja vastutust oma valdkonna kogude kujundamisel, mis hõlmab tegevust alates komplekteerimisotsuste langetamisest kuni hangitud kogude kasutatavuse jälgimiseni.
2. **Töötame välja kogude kujundamise tagasiside põhimõtted.** Rakendame kogude kasutatavuse hindamiseks ja kasutajate ootustele vastavuse kontrollimiseks erinevaid meetodeid. Analüüsime hangitud väljaannete kasutatavust.
3. **Kujundame võimalikult täieliku säilituseksemplaride kogu.** Hangime füüsilisel kandjal säilituseksemplarid ning edastame neid säilituseksemplare saavatele raamatukogudele. Teeme koostööd kirjastajatega trükiste algmaterjali säilituseksemplaride hankimisel.
4. **Viime perioodikakogu vastavusse RRI komplekteerimispõhimõtetega.** Kustutame nõukogude perioodil komplekteeritud aegunud ja mitteprofiilsed venekeelsed ajakirjad ja jätkväljaanded. Teeme koostööd Eesti Hoiuraamatukoguga võrkeelse perioodika säilitamisel.
5. **Kujundame tasakaalustatuma ja kliendi vaatest lähtuva proportsiooni komplekteerimiseelarves.** Suurendame komplekteerimiseelarves

humanitaarteaduste väljaannete hankimise osakaalu. Kaasame kasutajaid humanitaar- ja sotsiaalteaduste teavikute hankimisse.

Eesti e-kogude kujundamine:

6. **Kujundame Eesti e-raamatute kogu.** Käivitame ühise üle-eestilise e-väljaannete laenutusteenuse, mille pakkumiseks arendame välja kõigi raamatukogutüüpide vajadustest lähtuva e-laenutuskeskkonna. Uude keskkonda asume sisu hankima kasutajate huvisid aluseks võttes.
7. **Kaasajastame ja laiendame kirjastajaile pakutavaid e-teenuseid.** Täiendame kirjastajaile e-teenuste pakkumist võimaldava Kirjastajaportaali funktsionaalsust. Portaali arendusel lähtume kirjastajate kui raamatukogu väga olulise sihtgrupi teenuste maksimaalsest kasutusmugavusest ja rahulolust pakutavate teenustega, mille tagamise alusena automatiseerime tööprotsessid ning kiirendame juurdepääsu trükiste algmaterjalile. Kaasame kirjastajaid aktiivselt uute e-teenuste väljatöötamisse.
8. **Muudame digitaalainese vahendamise kasutajasõbralikuks ja kestlikuks.** Koondame kaks digitaalarhiivi kasutuskeskkonda (DIGAR ja DIGARi Eesti artiklite portaali) üheks ning teeme Eesti veebiarhiivi autoriseeritud töökohal kättesaadavaks.
9. **Panustame Eesti väljaannete digitaalselt kättesaadavaks tegemisse.** Hangime säilituseksemplarina Eesti väljaandeid digitaalsel kujul. Tegeleme trükiste digiteerimisega üle-eestilise digiteerimiskava ja projektide alusel ning digiteerimisteenuse käigus laekuvate tellimuste raames. Digiteerime säilituseksemplari seaduse alusel laekuvad trükifailide asenduseksemplarid.
10. **Kujundame Eesti veebiarhiivi kogu.** Veebilehtede temaatilisel kogumisel kaasame veebiarhiivi nõukoja teemade valikul ja (välis)partnerid veebisisu kindlakstegemiseks. Rakendame veebiarhiveerimise vahendeid veebis avaldatud väljaannete failide hankimiseks kirjastajatelt, et vältida dubleerivat digitaalse ainese kogumist. Suuremahulisel veebiarhiveerimisel teeme koostööd Eesti Interneti Sihtasutusega.

Väliteavikute e-kogude kujundamine:

11. **Optimeerime litsentsiandmebaaside soetamist.** Humanitaarraamatukogu ning sotsiaalia ja parlamendiraamatukogu sisendi alusel ning koostöös sisuosakondade ning kommunikatsiooni- ja turundusosakonnaga turundame aktiivselt litsentsiandmebaase ja e-väljaandeid ning nende kasutusvõimalusi. Suurendame komplekteeritud andmebaaside kasutatavust ning vähendame andmebaasi ühe kasutuskorra hinda. Vähekasutatavad andmebaasid asendame kasutajaile oluliste infoallikate hankimisega.
12. **Suurendame kogude kättesaadavust otsinguportaali arenduse kaudu.** Suurendame otsinguportaali kaudu kättesaadavate andmebaaside hulka, nende hankimisel eelistame neid allikaid, mis on kättesaadavad ka väljaspoolt RRI ning mille tehniline lahendus võimaldab liidestust otsinguportaaliga. Portaali regulaarsete uuendustega laiendame võõrkeelsete e-väljaannete kättesaadavust ja kasutusmugavust.

4. Tegevuskava 2019-2021

Tegevus	Vastutab	2019	2020	2021
1. Komplekteerimisalase koostöö suurendamine välisekspertidega	Referendid			
2. Väljaannete kasutatavuse analüüsimine	Referendid			
3. Säilituseksemplaride hankimine	Teenuse juht			

4. Venekeelsete ajakirjade ja jätkväljaannete kustutamine	Jadaväljaannete põhikogu töörühma juht			
5.1. Humanitaarteaduste väljaannete hankimise osakaalu suurendamine komplekteerimiseelarves	Teenuse juht			
5.2 Kasutajate kaasamine välisteavikute hankimisse	Teenuse juht			
6. E-väljaannete laenutuse käivitamine	Projektinõukogu			
7. Kirjastajate e-teenuste arendamine	Projektinõukogu			
8. Ühise kasutuskeskkonna loomine digitaalarhiivile, veebiarhiivi autoriseeritud töökohal kättesaadavaks tegemine	Teenuse juht			
9. Eesti väljaannete digitaalselt kättesaadavaks tegemine	Teenuse juht			
10. Veebilehtede arhiveerimine	Teenuse juht			
11. Andmebaaside soetamise optimeerimine	Protsessi juht			
12. Otsinguportaali arendamine	Teenuse juht			

5. Valdonna arengu mõõdikud

Näitaja	Mõõtmisviis	Sihttase 2019	Sihttase 2020	Sihttase 2021
1. Välisekspertide soovitusel hangitud teavikute osakaal	Välisekspertide soovitusel hangitud väljaannete % kõigist humanitaarRK ja sotsiaali ja parlamendiRK hangitud teavikuist	30%	35%	
2. Viimasel 3 aastal hangitud välisraamatute kasutatavus	Viimasel 3 aastal hangitud välisraamatute laenutuste arv + RVLi arv + elektroonilise dokumendiedastuse arv, jagatuna viimasel 3 aastal hangitud välisraamatute arvuga			
3. Laekunud trükifailide osakaal trükiste säilituseks emplarist	Trükifailide % laekunud trükiste säilituseks emplaride nimetustest	96%	97%	
4. Perioodika põhikogus kustutamiseks läbitöötatud liigid	Kustutusotsuse tegemiseks vaadatakse läbi ja kustutatakse väljaanded liikide alusel aegunud ja pärast järelkontrolli kadunud	PV 0, 1, 2, 3, 37, 4 aegunud	PV 0 – 9 kadunud	

5.1. Humanitaar- ja sotsiaalteaduste väljaannete hankimise osakaal	Humanitaar- ja sotsiaalteaduste väljaannete hankimise suhe humanitaar- ja sotsiaalteaduste valdkondade välisteavikute komplekteerimiseelarves	Eelarvest 1/3 humanitaarteaduste, 2/3 sotsiaalteaduste hankimiseks		
5.2. Kasutajate hangitud välisraamatu osakaal	Kasutajakeskse komplekteerimismudeli (ATO) abil hangitavate välismaiste e-raamatute osakaal välisraamatu eelarves	14%		
6. Laenutusteenuse käivitamine ja keskkonnasisuga varustamine	Projekti ajakava täitmine	Vastavalt projekti ajakavale	Vastavalt projekti ajakavale	Vastavalt projekti ajakavale
7. Kirjastajate e-teenuste arendamine	Kirjastajaportaali projekti ajakava täitmine	Uus portaal on kasutusele võetud		
8. Digitaalarhiivi kasutatavus	DIGARi/Digari artiklite kasutussessioonide arv aastas	310 000/1 010 000	320 000/1 020 000	
9. Digitaalsena kättesaadavate väljaannete protsent	RRi digitaalkogude osakaal ERB alusel	18% nimetuste arvust	20% nimetuste arvust	
10. Veebiarhiivi mahu kasv	Veebiarhiivi mahu kasvu protsent aastas	20%	20%	20%
11. Andmebaasi kasutuskorra hind	Ostetud litsentsiandmebaasi aastase kasutuse maksumus eurodes jagatuna kasutuskordade arvuga	11	9	
12. Otsinguportaali andmekogude (sh litsentsiandmebaaside) kasutatavus	Otsinguportaali andmekogude kasutussessioonide arv aastas	133 000	136 000	

Strateegiaga seotud teenused:

- Teavikute komplekteerimine
- Humanitaarraamatukogu
- Sotsiaalteaduste ja parlamendiraamatukogu
- Teavikute logistika
- Teavikute laenutamine
- Eesti kirjastajatele rahvusvaheliste standardnumbrite ISBN, ISSN ja ISMN andmine
- Füüsilisel kandjal säilituseksplaride keskus
- Digitaalse säilituseksplari kogumine
- Eesti väljaanded RRI digitaalarhiivis
- Eesti veebiarhiiv

LISAD

6. Peamised sihtrühmad

Sihtrühm	Eesmärk	Mõju		
Kes?	Mida me neile pakkuda tahame?	Mis selle läbi muutub / paremaks läheb?		

7. Arengukava elluviimiseks vajalikud ressursid

Aasta	Kuluga seotud tegevus	Kulu					
		HR	Ruum	IKT	Taristu	Raha	Muu
2019	Teavikute komplekteerimise eelarve					x	
2019	Litsentside komplekteerimise eelarve					x	